

Питання теоретичні

Ярослав Гарасим, Василь Будний

**EX CATHEDRA:
СУЧАСНЕ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО У
ЛЬВІВСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ
УНІВЕРСИТЕТІ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
(1998–2008)**

З нагоди 160-літнього ювілею кафедри української словесності Львівського національного університету імені Івана Франка у статті розглянуто наукову діяльність львівської літературознавчої школи впродовж останніх десяти років. Висвітлено проблематику близько дев'яти десятків монографій, колективних збірників та інших видань з історії й теорії літератури, компаративістики, фольклористики, славістики й інших царин філології.

Ключові слова: львівська літературознавча школа, історіографія літератури, теорія літератури, літературна компаративістика, фольклористика.

Yaroslav Harasym, Vasyl Budny. Ex cathedra: Contemporary literary studies at Lviv National Ivan Franko University (1998–2008)

On the occasion of the 160th anniversary of the Ukrainian philology department at Lviv National Ivan Franko University the author of the article outlines the scientific activities launched by the literary scholars from Lviv throughout the last ten years. The article covers the range of problems raised in about ninety monographs, article collections and other published researches in the field of history and theory of literature, comparative literary studies, folklore studies, Slavic studies and other areas of philology.

Key words: Lviv school of literary studies, historiography of literature, literary theory, comparative literary studies, folklore studies.

Осердя львівської літературознавчої школи — наукові підрозділи університету імені Івана Франка, які виникли і розвинулися на основі кафедри руської словесності, що її 160 років тому заснував Яків Головацький для вивчення мови й письменства українського народу. Упродовж останнього десятиліття — з часу свого попереднього, стоп'ятдесятилітнього, ювілею — найдавніша університетська кафедра україністики здійснила значний поступ, як і, зрештою, вся національна наука про літературу.

МІЖ ЮВІЛЕЯМИ. Успішно тривала розбудова матерньої кафедри словесності, спадкоємицею якої стала сьогоднішня кафедра української літератури ім. акад. Михайла Возняка (завідувач — проф. Тарас Салига) з її дочірніми відгалуженнями — кафедрою української фольклористики (заснована 1990 р.; теперішній завідувач — доц. Василь Івашків) і двома дослідними установами — Інститутом франкознавства (заснований 1988 р.; довголітнього її керівника проф. Івана Денисюка, котрий і надалі залишається духовним патроном, нещодавно змінив молодий енергійний науковець Святослав Пилипчук) та Інститутом літературознавчих студій (заснований 1996 р., директор — проф. Любомир Сенік), до яких у 2001 р. долучився наймолодший пагінець — кафедра теорії літератури

і порівняльного літературознавства (завідувач — чл.-кор. НАН України, проф. Микола Ільницький).

Отож сьогодні праматір університетського літературознавства в Україні — це потужний собор кафедр літературознавчого й фольклористичного профілів, обрамлений спорідненими кафедрами славістики, полоністики, русистики і сходознавства, який у науковому плані розвивається в одному ритмі з усією українською гуманітаристикою. У другій половині 1990-х років нову методологічну хвилю творили й такі вагомні праці львівських учених, як “Від “Молодої Музи” до “Празької школи” (1995) Миколи Ільницького, антологія світової літературно-критичної думки ХХ століття “Слово, Знак, Дискурс” за ред. Марії Зубрицької (1996), “Імператив” (1997) Тараса Салиги, оновлене видання монографії “Розвиток української малої прози ХІХ — поч. ХХ ст.” (1999) Івана Денисюка.

Власне, з того історичного моменту — благословенного часу методологічних дискусій і розбудови теоретичних та історіографічних риштовань — можемо вести мову про перехід українського літературознавства од виняткового зосередження на окремих багатючих фактографічних аспектах тисячолітнього розвитку рідного письменства (особливо на відновленні “білих” і “кривавих плям”) до ширшого осмислення цих аспектів у загальноєвропейському контексті й у світлі сучасних теоретичних парадигм — постструктуральних і постколоніальних, наратологічних і міфопоетикальних, культурологічних і компаративістичних тощо. Саме відтоді спостерігаємо дедалі стрімкіше якісне й кількісне зростання літературознавчої продукції Франкового університету — воно набуло, без перебільшення, лавиноподібного характеру. Видавничий бум засвідчують започатковані не так давно проекти, якими сьогодні може пишатися вся українська наука. Окрім добре знаного в нашій країні й поза її межами річника “Українське літературознавство” (заснований 1966 р., парні номери присвячені франкознавству) і традиційних історико- й теоретико-літературних, фольклористичних і компаративістичних випусків “Вісника Львівського університету. Серія філологічна” (виходить із 1968 р.), філологічний факультет розпочав серійні видання “Українська філологія: школи, постаті, проблеми” (з 1998 р.; далі скорочено — “УФ ШПП”), “Літературознавчі зошити. Студії. Публікації. Рецензії. Бібліографія” (видає з 2001 р. Інститут літературознавчих студій) і “Львівська медієвістика” (засновано торік).

Особливо стрімкий розгін узяв збірник “УФ ШПП”. Це серійне видання стартувало в 1998 і 1999 рр. двома збірниками матеріалів міжнародних конференцій, що були присвячені знаменним ювілеям в історії національної культури й науки: 140-річчю від дня народження І.Франка (Львів, 25—27 вересня 1996 р.) і 150-річчю кафедри української словесності у Львівському університеті (Львів, 23—25 жовтня 1998 р.). А нині вже побачив світ восьмий за чергою випуск цієї серії!

НЕПРОМИНАЛЬНА СПАДЩИНА. Поштовх до вивчення розвитку української словесності у Львівському університеті дав ювілейний, другий випуск збірника “УФ ШПП”, що вийшов 1999 року у двох частинах і висвітлив важливі сторінки минувшини кафедри, її сучасного стану й перспектив (статті Т.Салиги, М.Гнатюка, Б.Криси, М.Ласло-Куцюк, Л.Мищенко та ін.).

З’явилися монографії “Іван Франко та Омелян Огоновський: мовчання і діалог” (2000) * Володимира Микитюка і “Літературознавчі концепції в Україні другої половини ХІХ — початку ХХ сторіч” (2002) Михайла Гнатюка, які простежили окремі аспекти наукової діяльності провідних постатей кафедри й еволюцію літературознавчих шкіл, що функціонували тоді в її стінах. Збірник “Честь праці” (упоряд. М.Нечиталюк, 2000) оприлюднив різноманітні документи, як-от листи, статті, спогади колег і учнів про довголітнього завідувача кафедри академіка Михайла Возняка. Перевидану з передмовою М.Гнатюка й післясловом

* У бібліографічному описі книжок, що вийшли у Видавничому центрі ЛНУ ім. Івана Франка, указуємо лише рік, не зазначаючи назви міста й видавництва.

М.Нечиталюка його фундаментальну “Історію української літератури” (Львів: Світ, 1992–1994) наші студенти вже давно студіюють як підручник поряд із історіографічними розвідками М.Грушевського й Д.Чижевського. Й от-от має з’явитися нове видання “академіка з легенди” — його “Літературознавчі праці” (упоряд. і примітки Н. Федорак).

Для вивчення наукової спадщини кафедри значну джерелознавчу цінність має хрестоматія “Українська літературознавча думка в Галичині за 150 років” (за ред. Л.Сеника, Т. 1–2, 2002). Відкривають її вступні статті “Українська словесність у Львівському національному університеті імені Івана Франка: минуле та сучасне” Т.Салиги і “Літературно-критична думка 20–30-х рр. ХХ століття в Західній Україні” М.Ільницького, а далі перед читачем розгортається простора (щоправда, композиційно дещо заплутана, бо заснована на поєднанні хронологічного й тематичного принципів) експозиція малознаних студій Я.Головацького, І.Вагилевича, О.Огоновського, О. й Ф.Колессів, К.Студинського, М.Возняка, М.Тершаковця, М.Рудницького, Т.Пачовського й багатьох інших дослідників, пов’язаних з Університетом фаховою своєю працею або ж навчанням чи політичною боротьбою за нього (скажімо, участю в Українському таємному університеті у Львові). Гортаючи сторінки “Хрестоматії”, переконуєшся, що історія рідної словесності у Львівському університеті за умов бездержавності — то була справді, за словами Т.Салиги, “гірка і солодка праця” [11, 29], яку великі попередники гідно творили — в огні професійного натхнення і з почуттям громадянського обов’язку.

Драматичний відгомін недавнього кафедрального життя лунає з “Творів” незабутнього Теофіля Комаринця (упоряд. О.Комаринець. — Львів: Каменяр, 1999). Учений-патріот зумів наперекір несприятливим обставинам прийти не лише до справжніх наукових відкриттів, а й згуртувати сучасників під прапором боротьби за українську незалежність. У стриманому, не раз вимушено лаконічному стилі, деколи вдаючись до прозорих перифраз, але завжди незмінно — і в глухі часи ідеологічного переслідування, і на світанку новітнього національного відродження — говорив він про важливі речі, які залишаються актуальними для сучасної науки. Маємо на увазі новаторські його тези про преромантичну місію перемиського гуртка попередників “Руської Трійці” (Й.Левицький, І.Могилянський, Й.Лозинський та ін.), що функціонував у 1820–1930-х роках; роздуми над колізіями традиційної однозначної і новітньої багатозначної етичної інтерпретації поезії Шевченка; пропозиції стосовно тлумачення міфосимволіки поеми “Великий льох”; розмірковування над дискусійним питанням повноти/неповноти письменства колоніальної доби: “українська література не повторює ні одну з європейських літератур, на неї не можна накласти ні одного готового кліше, але разом з тим вона не поступається жодній з них за багатством і оригінальністю художніх талантів, своєрідністю розвитку літературних напрямів і стилів” [5, 290].

Хоча “Хрестоматія”, як і названі монографії та низка інших публікацій, дають широке уявлення про минувшину української словесності у Львівському університеті, усе ж сьогодні відчувається потреба монографічного вивчення цієї теми. Наспіла пора упорядкувати суцільний нарис кафедральної історії, опублікувати спогади й інші документальні матеріали, заснувати спеціальну серію для перевидання класичних праць університетських філологів.

У *ДІАЛОЗІ ПОКОЛІНЬ*. Сучасну історію університетської словесності Львова творять дослідники різних генерацій — від аспірантів і до поважних корифеїв національної науки Івана Денисюка, Андрія Скоця, Володимира Моторного, Любомира Сеника та їхніх молодших колег, як-от шістдесятник Микола Ільницький чи сімдесятник Тарас Салига...

У період “між ювілеями” вийшло друком кілька підсумкових збірників знаних учених-філологів. Справжнім синтезом інтелектуальних “трудів і днів” заслуженого професора Львівського університету Івана Денисюка стали його “Літературознавчі та фольклористичні праці” у 3 томах, 4 книгах (2005). Зібрані тут студії, що друкувалися впродовж півстоліття українською, білоруською, російською, польською мовами, демонструють універсальність наукових зацікавлень і широкий

діапазон дослідницьких жанрів. Теоретичні праці, присвячені генологічним і наратологічним питанням новелістики й повістярства, фольклорної етностетики і методології франкознавства, сусідять із розвідками про стильову еволюцію національного письменства, розлогими портретами й мініатюрними “медальйонами” митців, проблемними й оглядовими статтями, колоритними спогадами, передмовами й післямовами, рецензіями й тезами, краєзнавчими працями, публікаціями історико-літературних та фольклорних матеріалів.

Іван Овксентійович — невтомний експериментатор, жагучий науковець-детектив, непогамовний літературознавчий Бонавентура. Адже як інакше можна означити фанатичні його пошуки слідів амазонок на Волині, розвідування секретів гуцульських гадерок і волинських ворожок, систематичне прочісування архівів і сільських обійсть у надії видобути загублені й заховані літературні скарби? Однак сьогодні, коли читаєш розшукані листи американки Е.-Л.Войнич і поляка Вл.Реймонта до М.Павлика, публікації матеріалів з архіву О.Олеся, невідому брошуру Лесі Українки “Оцінка “Нарису програми української партії соціалістичної” чи віднайдений щоденник того самогубці з передмови І.Франка до “Зів’ялого листа”, якого досі вважали фіктивним, то починаєш беззастережно довіряти дослідникові, котрий володіє магічною здатністю перетворювати давні легенди й неймовірні гіпотези в золото наукових фактів.

Учений успішно реалізував власну методологічну пропозицію вивчати культурну минувшину не лише за жанровим і стильовим, а й династичним принципом, простеживши роль у національній культурі родин Драгоманових-Косачів, Франків, Коцюбинських. Сюжети своїх статей про М.Олельковича — забутого прозаїка “Основи”, про літературні таємниці поліського села Запруддя, про еротичний пласт в українській класиці автор вибудовує на цікавих, іноді карколомних перипетіях, висвітлюючи їх, однак, у тактовній манері, далекій од скандального тону деяких сучасних скороспілих публікацій.

І.Денисюк не лише проникливий читач літературних творів, а й чудовий оповідач про читацькі свої пригоди. Дослідницька стилістика його “чотирикнижжя” нагадує барвистий квітник, а не запліюжений гербарій. Академічний виклад він послідовно поживавлює витонченими есеїстичними елементами, виразними суб’єктивними смаковими штрихами, не раз розглядаючи свій предмет крізь призму гумору. Як мемуарист він володіє незвичайно чіпкою і щедрою на подробиці “пам’яттю серця”, котра транслює з минувшини в сучасність у надзвичайно читабельній формі напівреальний — напівлегендарний образ минулого часу, дороги постаті своїх учителів — мудрих диваків і добрих “характерників”, незабутні пейзажі Гуцульщини й Волині, Львова й Чернігова, комічні життєві ситуації і літературні курйози. Навіть партійні ортодокси, від яких свого часу стільки натерпівся автор, зображені незлостиво, примруженим оком, бо ж минулися ті смішні нездари “як роса на сонці”...

Однак некомпетентність живуча, тому І.Денисюк принципово спростовує недалекоглядні висловлювання, які применшують значення Франка чи Олени Пчілки, пристрасно сперечається з обожнюванням модернізму/постмодернізму і знеціненням класичних явищ як, мовляв, просвітницьких, народницько-етнографічних. Провідною зорею, яка веде вченого ось уже більше півстоліття, можна вважати його слова, що їх цитує М.Легкий у своїй передмові до чотирикнижжя: “Навіть найбільш розвинуті літератури світу не мають таких індивідуальностей і таких проблем, як література наша. Не якоюсь обмеженою у своїх технічних можливостях дрімбою було українське письменство, а інструментом багатострунним і віртуозним” [3, 3].

Книжку свого колеги проф. Андрія Скоця “Шевченкознавчі студії: Декалог” (2006) І.Денисюк рекомендує як взірць аналітично довершеної й емоційно бентежної інтерпретації, яка перетворює кожную фахову статтю цього дослідницького “декалога” (тобто “десятислів’я” — у книжці зібрано десять статей) у своєрідну “літературознавчу поему”. Сам автор шевченківського “поемарію” методологічні свої засади сформулював, відштовхуючись од Франкового визначення періоду ранньої творчості Шевченка як “доби

романтичного націоналізму". За А.Скоцем, не лише ранню, романтичну, а й пізнішу, реалістичну, поезію Кобзаря треба розглядати крізь призму націоналістичних засад його світогляду. Поєднавши з пізнавальною метою естетичні й дидактичні цілі — привернути увагу до "секретів поетичної творчості" Кобзаря і з'ясувати механізми того сильного враження, що його справляють Шевченкові тексти, — автор шевченкознавчого декалогу здійснив майстерний моноаналіз поем "Катерина", "Наймичка", "Сон" і системне вивчення деяких аспектів Шевченкової поетики, як-от риторика умовчань у "Кобзарі", семантика образів кобзаря, поетичного слова, волі, Дніпра, астральної іконіки.

Збірник вибраних праць відомого вченого-слависта Володимира Моторного "У світі слов'янських літератур: Студії, розвідки, огляди" (2004) запрошує читача до подорожі розлогими слов'янськими контекстами українського письменства XIX — XX ст. Перша частина збірника висвітлює розвиток української сербістики, простежує основні етапи українсько-лужицьких культурних зв'язків (образ І.Франка у творах лужицьких митців і місце Лужиці в поезії В.Лучука), обговорює лужицьку тематику в українському й чеському письменстві, окреслює історичний нарис літератури Сербської Лужиці. У другій частині книжки автор запропонував читачеві розвідки з царини богемістики й інших славістичних галузей ("Руська Трійця" в чеській літературі; образ України у творчості Ф.Л.Челаковського, К.Я.Ербена, Й.Фріча й інших чеських романтиків; І.Франко як дослідник і перекладач К.Гавлічека-Боровського; творчість А.Міцкевича і К.Чапека в Україні; українсько-словацькі літературні взаємини тощо). В.Моторний пильно колекціонує і концептуально тлумачить маловідомі факти різноаспектного зацікавлення Україною в інших слов'янських літературах. Для сучасної компаративістики такий підхід показовий, бо засвідчує не однобічний вплив сусідніх літератур на українську, як то переважно подавалося раніше, а наявність обопільно зацікавлених діалогічних взаємин, "зустрічних течій" (О.Веселовський), цікавих типологічних перегуків і спільної інтертекстуальної мережі в загальнослов'янському культурному світі.

Книжка Миколи Ільницького "У фокусі віддзеркалень: Статті. Портрети. Спогади" (2005) зібрала до купи критичні праці, що друкувалися впродовж чотирьох десятиліть. Це видання доповнює наші уявлення про яскраву творчу індивідуальність відомого критика і збагачує влучними штрихами й цілісними концепціями широку панораму українського красного письменства й літературної теорії другої половини віку минулого й перших років віку теперішнього. Критичні етюди з царини поетики сусідують тут із цікавими літературознавчими замальовками, які скромно чи, можливо, з ледь вловимим іронічним підтекстом, названі "причинками"; за компаративними спостереженнями над близькими й далекими контекстами українського модерну вишиковуються розгорнуті портрети й імпресіоністичні ескізи силуетки давніших і сучасних українських митців з України й інших країн і континентів, а вивершується збірник циклом мемуарних розповідей про особисті зустрічі автора з відомими людьми, про їхні життєві й письменницькі долі. Збірник має на собі знак неповторної творчої особистості.

І ось щойно вийшла перша книжка тритомного збірника М.Ільницького "На перехрестях віку" (К.: ВД "Києво-Могилянська академія", 2008) з передмовою І.Дзюби, в якій окреслено виднокола наукових зацікавлень критика й неповторний стиль інтерпретаційної його діяльності. Увійшли до першого тому дебютні, досі не перевидані й тому раритетні в сьогоднішніх бібліотеках книжки "Барви і тони поетичного слова" (1967), "Таємниці музи" (1971), а також численні проблемні статті різних років, галерея літературних портретів В.Щурата, Ю.Опільського, С.Гординського, Ліни Костенко, Б.Рубчака, М.Павлишина й багатьох інших митців і дослідників минулого століття, компаративні студії (С.Віспянський — В.Пачовський, Б.І.Антонич — К.Вежинський, Гофмансталь — І.Крушельницький, Б.І.Антонич — Ф.-Г.Лорка — І.Калинець), рецензії на численні книжкові видання. Безумовно, це видання буде сприйняте в нашій науці і як документ новітньої літературної доби, побудований на свідченнях пильного очевидця та дійового її учасника, і як надихаюче джерело сучасних творчих ідей.

У книжці Тараса Салиги “Відлтий у строфи час” (Львів: Місіонер, 2001) зібрано рецензії, огляди, фейлетони, друковані в часописах упродовж двох останніх десятиліть радянської епохи — від брежнєвських часів до горбачовської перебудови. Збірка концептуально задумана як підсумок складного, але надзвичайно плідного попереднього шляху відомого критика. Її задум підкреслено оригінально ретроспективною композицією — розпочинається вона статтями кінця 1980-х років, від яких провадить читача послідовно у зворотному напрямі до ранніх публікацій кінця 1960-х років. Видано статті без будь-якого “пригладування” — як документи тодішньої доби. І читаючи їх сьогодні, переконуєшся, що закарбованим на сторінках цієї книжки нелегким творчим шляхом, прокладеним крізь хащі колоніального тоталітаризму аж до моменту остаточного його краху, має пишатися не лише ювіляр, а й громадськість. Бо тексти, передруковані тут без жодних виправлень, не лише зберегли свою читабельність, а й сприймаються як вагоме історичне свідоцтво високого рівня самосвідомості й фаховості якщо не всієї української критики, то принаймні передових її загонів у найважчі періоди національної історії.

Згадаймо ще дві підсумкові книжки, які хоча й виходять у сфері культуральної історії та політичної публіцистики, однак писані філологами й зацікавлять філологів. “De rebus publicis. Статті та есе” (2007) Любомира Сеника — це збірник схвильованих політичних виступів і розважливих передмов до мемуарних книжок сивочолих ветеранів-упівців і художніх творів сучасних митців, який показує ще одну грань інтелектуальної діяльності письменника й дослідника української романістики і Франкової поезії — амплу небайдужого публіциста, що розмірковує над непростими неоколоніальними колізіями в житті сучасної України.

А друга книжка — семисотсторінковий том “Постаті: Нариси про діячів історії, політики, культури” (2006), виданий до 80-річчя видатного вченого, завідувача кафедри сходознавства проф. Ярослава Дашкевича, — містить близько шести десятка портретів різноманітних небуденних особистостей — від короля Данила й до О.Пріцака, яких об’єднує те, що впродовж останнього тисячоліття вони жертовно творили українську історію шаблею й пером.

УЖИНОК З ПОЛЯ ФОЛЬКЛОРИСТИКИ. Ще з часів Я.Головацького філологія утвердилася в переконанні, що усна народна творчість — це живлюще джерело письменства й національної культури загалом. Сучасна кафедра української фольклористики імені Філарета Колесси, яка продовжує традиції “Руської Трійці” і свого великого патрона, пишається чималим фондом фольклорних записів: постійно поповнює цей архів у щорічних польових експедиціях, створює електронний його варіант, вивчає і публікує уснопоетичні тексти.

Так, збірка Івана Денисюка “Пісні з-над берегів Турського озера” містить науково опрацьований запис весільного обряду села Тур, а також пісень і балад із фольклорного репертуару с. Заліси на Західному Поліссі. У вступній студії й коментарях із глибоким знанням культурно-історичних особливостей досліджуваного ареалу автор висвітлив поліський варіант національного весілля, простежив динамічні явища в уснопоетичній традиції на сучасному етапі, витлумачив наявні в пісенних текстах тіні забутих божеств із міфологічного пантеону (як-от Тур, Красная Пані), згадки про “військо дівочкеє” — поліських амазонок, сліди ритуальної писемності й інші унікальні релікти. Низку нарисів учений присвятив історико-краєзнавчій проблематиці улюбленої своєї Волині, як-от “Ратнівщина” (Луцьк: Надстир’я, 1998), “Дворянське гніздо Косачів” (співавтор Т.Скрипка. — Львів: Місіонер, 1999), “Ратнівська земля” (співавтор В.Денисюк. — Луцьк: Надстир’я, 2003).

З-поміж інших цінних публікацій варто назвати “Фольклорні матеріали з отчого краю” (збрали В.Сокіл та Г.Сокіл. — Львів: Інститут народознавства НАН України, 1998), “Хрестинні пісні” (збрала й упорядкувала Г.Сокіл. — 2007) і перевидання монументального корпусу І.Франка “Галицько-руські народні приповідки” (наук. редактор та автор передмови С.Пилипчук. — Т. 1–3. — 2006–2007) у супроводі своєрідної передмови до них — монографії С.Пилипчука “Галицько-руські народні

приповідки: Пареміологічно-пареміографічна концепція Івана Франка” (2008), яка є ретельною студією теоретичних засад і практичних методів Каменяря в цій фольклористичній галузі, а також друковані у “Віснику Львівського університету” записи традиційного весілля Берестейщини (записав І.Денисюк. — Вип. 27), духовних пісень Бойківщини (записала О.Сироїд. — Вип. 31. — 2003), різноманітні фольклорні матеріали з нотатників Я.Гарасима, В.Галайчука, І.Гунчика й інших науковців.

Дещо скромнішим у кількісному відношенні виглядає монографічне осмислення усної словесності, хоча доречно зазначити, що наші науковці щороку публікують у періодиці чимало розвідок, які більш-менш рівномірно охоплюють різні фольклорні пласти. Так, у низці статей О.Олійник досліджує семантику простору в чарівній казці, У.Парубій — жанрові особливості замовляння, Т.Шемберко — поетику календарно-обрядового фольклору Західної Волині, М.Костів — пісні українських пластунів. З монографічних видань привертає увагу студія Г.Василькевич “Юріївська народнопоетична творчість: проблема семантики і жанрової специфіки” (2007), яка висвітлює генеалогію образотворення святоюріївського обрядово-пісенного циклу, функціональне його місце в жанровій системі календарно-річних дійств, естетику й філософську ідею свята й літературну рецепцію фольклорного образу Юрія, зокрема мотиви змієборства, одруження дівчини зі змієм тощо, а відомий дослідник М.Чорнопиский, котрий давно і плідно вивчає жанр політичної пісні, опублікував книжку “Фольклорна політична сатира 20-х років ХХ століття” (2001) і перевидав зі вступною статтю й коментарями працю М.Драгоманова “Нові українські пісні про громадянські справи (1764—1880)” (Львів: Літопис, 2006).

Набагато інтенсивніші студії з історії фольклористики. Зanedбана за радянських часів, ця наукова проблематика була відновлена як об’єкт монографічного вивчення у книжці Я.Гарасима “Культурно-історична школа в українській фольклористиці” (1999). Автор не лише переосмислив досвід І.Франка, В.Перетца, Л.Білецького й інших літературознавців, а й виробив власну систему типологічних критеріїв, котра дала йому змогу відстоювати власні, можливо, подекуди дискусійні, але завжди аргументовані погляди. Скажімо, початки культурно-історичної школи, які ми звикли виводити з другої половини ХІХ ст., Я.Гарасим пов’язав із діяльністю М.Максимовича, визначивши його передмову до “Українських пісень” (1827) маніфестом, що сформулював фундаментальні для цієї школи принципи історизму, національної самобутності, художньої специфіки фольклору й живодайного зв’язку з ним новочасної літератури. Так само доказово науковець розвіює уявлення про начебто надмірний соціологізм культурно-історичної школи, відвойовує методологічний простір для неї в компаративістиці, розмірковує над романтичним (О.Бодяньський, П.Куліш, М.Костомаров) і позитивістичним (М.Драгоманов, І.Франко, М.Грушевський) еволюційними етапами, стверджує думку про синтез у рамках її методології постулатів міфологічної, історико-порівняльної, антропологічної шкіл. Очікується нова книжка Я.Гарасима — “Нариси до історії українського фольклору”, в якій дослідник випробує свої концепції в ширшому контексті.

Діяльності видатного етнолога, фольклориста, одного із засновників сучасної етномузикології присвячено дві монографії доцентів кафедри фольклористики, що побачили світ майже одночасно: книжку Ганни Сокіл “Осип Роздольський. Життя і діяльність” (2000), яку опубліковано в нашому університеті, і розвідку Ірини Довгалюк “Осип Роздольський. Музично-етнографічний доробок” (Львів: “ТеРус”, 2000), видану під грифом Львівської державної музичної академії ім. М.Лисенка.

Збірник наукових праць “Родина Колессів у духовному та культурному житті України кінця ХІХ—ХХ століття (з нагоди 130-річчя від дня народження академіка Ф.Колесси та 100-річчя від дня народження академіка М.Колесси)” (упоряд. А.Вовчак, І.Довгалюк. — 2005), що вийшов як п’ятий випуск “УФ ШПП”, висвітлив багатющий, надзвичайно різнобічний культурний доробок знаної елітної української родини Колессів, з якої вийшли видатні філологи, митці,

етномузикологи. Оpubліковані тут статті розглядають сторінки творчих їхніх біографій, фольклористичну, музикознавчу й літературознавчу діяльність, перевидано також маловідомі матеріали Філарета й Олександра Колессів.

А шостий випуск цієї серії “Нудьга Григорій. У колі світової культури” (упоряд. Р.Марків, післямова Л.Гарасим. — 2006) присвячено вивченню спадщини видатного українського фольклориста, глибоко ерудованого дослідника, якого радянський режим піддавав репресіям і якому чинив перешкоди навіть після реабілітації. У збірнику вперше опубліковано недруковану працю Г.Нудьги “У колі світової літератури”, а також скорочений виклад його ґрунтовної студії “Українська дума і пісня у світі”, що було повністю опубліковане вже по смерті вченого, у 1997—1998 рр. Розвідки Г.Нудьги прикметні використанням величезного фактичного матеріалу, що дозволило вченому майже зримо показати українську духовну культуру у сприйманні й переосмисленні іншими національними культурами. Безумовно, це видання разом із бібліографічним покажчиком “Григорій Нудьга” (упоряд. В.Івашків, Р.Марків, А.Вовчак. — 2007) стане добрим посібником і для студентів, і для науковців.

Фольклористичну діяльність П.Куліша досліджує В.Івашків, М.Костомарова — Л.Підгорна, а О.Кольберга — І.Збир. С.Пилипчук вивчає діяльність академічних фольклорних шкіл в оцінці І.Франка, Б.Олейко — етнографічні зацікавлення Віктора Петрова, О.Гінда — інтердисциплінарні підходи до магіко-сакральних обрядів, Р.Марків — поезику фольклоризму в літературі.

ПРОБЛЕМИ МЕДІЄВІСТИКИ. Принціпова настанова на зіставлення, а не протиставлення дає змогу виявити не лише “епістемологічні розриви”, тобто, за М.Фуко, відчуження між минувиною й сучасністю, а й спадкоємні еволюційні лінії, інтелектуальний перегук між епохами, синтез традицій як основу літературного розвитку на кожному еволюційному етапі й тим самим усунути амнезійне відчуття провалів у тисячолітній історії нашого письменства. Методологічні засади діалогічного прозирання в образний світ середньовічних текстів обґрунтувала Богдана Крися в монографії “Пересотворення світу: Українська поезія XVII—XVIII століть” (Львів: Свічадо, 1997). Дослідниця спростувала поширене уявлення, що змінюється лише сучасна література, а класика залишається незмінною: з часів І.Франка й М.Возняка непомірно збільшився корпус поетичних пам’яток доби першого національного відродження, трансформувалася поетичний канон (скажімо, раніше національною не визнавалася іншомовна, зокрема латиномовна, поезія українського Ренесансу), постійно вдосконалюються дослідні методики, що викликає потребу реінтерпретації. Поетичну риторичку Кирила-Транквіліона Ставровецького, гру поетичних форм у Величковського й філософську поезію Сквороди висвітлено у книжці Б.Крися як етапні барокові явища, що вражають оригінальним баченням часу і простору, різноманіттям літературних форм і розвинутою естетичною свідомістю, яка шанує поезію як “перло многоцінне”: “Найпотужнішим джерелом експресії є саме слово, пробуджений дар мови, що підпорядковується ритмам світовідчуття і світорозуміння” [6, 201].

Герменевтично-рецептивна настанова на оновлене прочитання літературного Середньовіччя (звісно, щоразу по-іншому реалізована) помітна й у “Студіях над “Словом о полку Ігоревім” (Львів, 1999) Ірини Калинець і виданні “Слово о поході Ігоревім (Переднє слово, переклад та примітки П.Салевича)” (Львів: Львівське відділення ІЛ ім. Т. Шевченка НАН України, 1999), що його здійснив переконаний прихильник галицької версії походження цієї давньоукраїнської пам’ятки. Так само в монографії “Поетика Галицько-Волинського літопису” (2005) Назар Федорак, відмовившись од позитивістичної традиції розглядати літописний текст винятково з генетичного погляду — як історіографічне джерело, звернувся натомість до вивчення поезики середньовічної пам’ятки, зокрема жанрових її рис, часопростору й людини, сюжетобудови, орнаментального стилю й нарративних способів викладу в зіставленні з поезикою міфу й легенди, ірландських скел та ісландських саг. Аналітичну свою парадигму дослідник побудував на категоріальній тріаді “історичний факт”, “авторська історія” та “історична подія” (тобто текстуальна інтерпретація історичного факту). Ідучи слідами структуралістів

і семіотиків, автор схематизував морфологію літописних оповідань, виробивши наочні моделі й формули, які дали змогу виявити сутнісні прикмети літописної нарації на тлі світоглядної концепції Середньовіччя.

Інші напрями проблемних зацікавлень університетських медієвістів – нарративні моделі агіографічного письменства (Д.Сироїд), зближення релігійної та любовної лірики як барокового концепту (Г.Пехник), культурно-освітні аспекти полемічної літератури (К.Дубініна), ранньомодерні гуманістичні ідеї в українців Г.Смотрицького, Г.Сковороди і французів М.Монтеня, Е. де Ля Босе (Н.Федорак).

А в першому випуску серійного збірника наукових праць “Львівська медієвістика”, який присвячено темі “Дмитро Туптало у світі українського бароко” (Львів: Артос-Апріорі, 2007), архієпископ о. Ігор (Ю.Ісиченко), П.Білоус, В.Соболь та інші вчені досліджують життєвий і творчий шлях автора “Четій-Міней”, його поетичні і прозові тексти як вияв єдності барокової культури.

ІСТОРИОГРАФІЯ КЛАСИКИ І МОДЕРНУ. У сучасному літературознавстві співіснують різноспрямовані підходи – як дисциплінарні (вузькоспеціалізоване дослідження), так і міждисциплінарні (відцентрові тенденції широкопрофільної співпраці з іншими галузями) й а(поза)дисциплінарні (децентровані критичні манери, що виходять за строгі рамки академічного стилю й розгортаються в довільній формі з різнорідних елементів за принципом бриколажу).

Першу з названих тенденцій добре репрезентує класичний твір української генології – монографія Івана Денисюка “Розвиток української малої прози ХІХ – поч. ХХ ст.” (Львів: Академічний Експрес, 1999), яка вийшла другим, доповненим виданням. У машинописі ця праця була готова ще 1970 р., однак побачила світ аж 1981 р. у київському видавництві “Вища школа” й отримала схвальні відгуки не лише в Україні, а й за кордоном. Дослідження розвиває Франкову концепцію української новелістики й підносить її вивчення на сучасний методологічний рівень. Автор простежує механізми олітературення фольклорних жанрів, зміну жанрових парадигм малих прозових форм, еволюційні лінії поглибленого психологізму, майстерного використання натуралістичної деталі, експериментів зі способами викладу, близькими до “потoku свідомості” та “одностороннього діалогу” – “а це новаторство сягає вже у вік двадцятий з характерними для нього формами викладу у Дж.Джойса і А.Камю” [2, 96–97]. Учений не лише оперує новітньою термінологією, а й демонструє прозорливе відчуття художнього тексту. Ці якості перетворили його книжку на справжню поетикальну лабораторію, де цінний досвід може здобувати кожен молодий дослідник.

Натомість завзятим супротивником дисциплінарних обмежень зарекомендував себе Ростислав Чопик: у книжці “Переступний вік: Українське письменство на зламі ХІХ–ХХ ст.”, що вийшла під грифом Львівського відділення Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка (Львів; Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1998), він запропонував неповторний імпульсивний стиль цілісного прочитання тексту чи, краще сказати, енергійного духового проникнення у світ митця. Поєднуючи елементи імпресіоністики й розкутого критичного мовлення, переплітаючи цитати з фрагментами безпосередніх вражень і влучних спостережень, досвідчений постмодерний есеїст творить вражаючий ефект діалогу з літературним явищем, майстерно навіюючи читачеві чар, що його випромінюють побляклі від часу й від того ще привабливіші шедеври українського Модерну – твори І.Франка і митців “Покутської трійці”, М.Коцюбинського і В.Винниченка, Лесі Українки й О.Кобилянської.

Та чи не найпоказовіша прикмета сучасних досліджень – вихід за рамки поетики у сферу міждисциплінарних студій. Як пристосовану до вимог сучасної культурології видозміну класичного зразка життєписного жанру можна розглядати книжку Михайла Чернопиского “Дар Україні: Літературний портрет Володимира Самійленка” (Київ: Веселка, 2004). Постає видатного лірика й сатирика тут вибудовано з аналітичних спостережень і багатих архівних матеріалів, підкреслено виразні політичні алюзії, що їх у недавні радянські часи замовчували.

Розмаїття міждисциплінарних контекстів, влучно дібраний арсенал аналітичних інструментів притаманні монографії Андрія Печарського “Поетика творчості Осипа

Туринського” (2003). До знаменитого шедевр українського експресіонізму дослідник застосував “археологічний” принцип аналізу на рівнях поетичної графіки й фоніки, ритміки й синтаксису, жанрово-композиційної форми й ідейної символіки, дошукуючись секретів сугестивної техніки, що ламає мовні норми задля виразу “невимовного” — особистісного переживання світової трагедії: “У “книзі Болю” авторове самовираження сягнуло передусім тих меж свідомості, поза якими слова зникають і стають рівноцінними мовчанню” [9, 34]. Науковець трактує образи ліричного роману О.Турянського як “фігури” несвідомого, проектуючи їх крізь призму психоаналітики й етнопсихології на малярське, театральне й кінематографічне тло європейського експресіонізму.

Книжка Орисі Легкої “Життя — це любов (Еротичний роман у віршах Наталі Ливицької-Холодної)” (Львів, 2007) приваблює майстерним розглядом любовної лірики в широкому літературному інтертексті, вдумливою спробою розмежувати поняття еротики і порнографії, сміливим переосмисленням поняття роману (тут відновлено одне з етимологічних значень цього слова, що вказує на любовні стосунки закоханих). Авторка вповні використала можливості поетикального аналізу, біографічного методу й елементи психоаналітичного трактування, надаючи перевагу герменевтичному підходу: “Дослідження проблеми еротизму спонукає зануритися в середовище проблем філософського гатунку: любові, смерті, самотності” [7, 17]. водночас використано цінні архівні матеріали.

Широке коло етнопсихологічних — естетичних, етичних, психологічних — питань національної історії досліджує Володимир Працьовитий у монографіях “Національний характер в українській драматургії 20-х — початку 30-х років ХХ століття” (Львів: Ліга-Прес, 1999; 2-е, допов. вид. — 2004), “Українська драматургія 20-30-х рр. 20 ст. Жанрова модифікація” (2001), “Українська історична драма” (Львів: Ліга-Прес, 2002). Автор бере до уваги категорії комічного і трагічного, етнологічні аспекти характеру й ситуації (національний колорит, звичаї, традиції), ідеологічний підтекст драматичних колізій та їх алюзійну проекцію на радянську дійсність міжвоєнного двадцятиліття.

Мультидисциплінарний характер мають публікації серії “УФ ШПП”: не лише літературознавці, а й лінгвісти, історики, культурологи висвітлюють такі знакові в нашій новітній історії та культурі явища. У кожному випуску читач знайде унікальні матеріали. Скажімо, восьмий випуск “Гавриїл Костельник на тлі доби: пошук істини” (Львів—Ужгород: Гражда, 2007) публікує праці українських, сербських, словацьких, угорських дослідників, вимальовуючи образ обдарованої людини, котра зробила неоціненний внесок у культуру бачванських русинів та української нації загалом, а в умовах більшовицького нищення намагалася рятувати рідну Церкву способами й засобами, яких не сприйняли одновірці і співвітчизники, розцінивши цей його крок як непрощений історичний гріх. Збірник відкриває вступна стаття, в якій сербський учений Ю.Тамаш, удавшись до ремінісценції з поезії самого митця, образно назвав його осліпленим солов’єм, що настирливо шукав утрачені орієнтири в лабіринтах ХХ віку. Під знаком цієї промовистої метафори читач сприймає наступні студії, які висвітлюють життєвий шлях і багатющу різносторонню спадщину небуденного інтелектуала. Л.Сеник, Я.Гарасим, Г.Крук, Н.Федорак, М.Боянович, Н.Ребрик, М.Комариця досліджують еволюцію образної системи поетичних і прозових творів Г.Костельника, писаних українською, руською і хорватською мовами, а також з’ясовують літературознавчі його позиції як представника католицької течії в українській критиці міжвоєнного двадцятиліття. У лінгвістичній рубриці збірника йдеться про реформаторську діяльність видатного фундатора літературної мови бачвансько-сримських русинів — українців, що в середині ХVІІІ ст. примандрували із Закарпаття в Панонію, де зберегли й розвинули свою віру, звичаї та національну свідомість. Окремі розділи присвячено історіографічним і філософським поглядам Г.Костельника, його концептуальним уявленням про місце української церкви між Римом, Константинополем і Москвою (праці О.Гірника, Я.Дашкевича, Н.Мадей, М.Мушинки, О.Петрука та ін.). У збірнику передруковано або ж уперше опубліковано інтерв’ю, відгуки, спогади про Г. Костельника, досі невідомі його праці (як-от розвідку з

царини християнської філософії “Світ як вічна школа”).

Драматичний вир особистих доль і політичних колізій, мистецьких подій і національних катаклізмів висвітлив Микола Ільницький в історико-документальній диалогії “Драма без катарсису: Сторінки літературного життя Львова першої половини ХХ ст.” (Книга 1. — Львів: Інститут українознавства ім. І.Крип’якевича НАН України, 1999) та “...другої половини ХХ ст.” (Книга 2. — Львів: Інститут українознавства ім. І.Крип’якевича НАН України, 2003). Перша частина диалогії оповідає про дискусії І.Франка й “Молодої Музи”, гуртування митців навколо “Митуси”, “Логосу” й інших угруповань, діяльність “Вісника”, журналу “Назустріч” і решти впливових часописів, випробування часів “перших совітів”, Другої світової і повоєнних років.

Друга книжка починається тим, чим завершилася перша — розповіддю про повоєнні радянські десятиліття, коли після злісних ідеологічних кампаній і політичних репресій настала пора часткової реабілітації письменників і їхніх творів. З’ясовуючи еволюцію шістдесятництва, причини появи дисидентського руху й самвидаву, дослідник ставить питання про співвідношення “офіційної” і “задротяної” літератури, поміж якими, очевидно, була і просто література. Зіставлення відомостей, що походять з різних документальних джерел, дало змогу уточнити чимало суперечливих моментів, виявити невідомі факти, запропонувати власну версію подій, заповнюючи прогалини, які існували в наших уявленнях про недавню історію літературного Львова.

ЛІТЕРАТУРА УКРАЇНСЬКОГО ОПОРУ З ПОСТКОЛОНІАЛЬНОГО ПОГЛЯДУ.

Львівські вчені стали піонерами в осмисленні українського антирежимного письменства в контексті літератури Опору європейських країн. Їхні праці дають читачеві ширше уявлення про той пласт вільнолюбної антибільшовицької та антифашистської літератури, який творився в бункерах і в’язницях поетами-професіоналами (О.Теліга, О.Ольжич, Ю.Липа) і в значно грандіозніших масштабах — поетами-аматорами — недавніми студентами чи школярами, які заради свободи пішли на смерть зі зброєю в руках і словом на вустах.

Де початки цього яскравого явища, які його джерела? Праці першопроходця цієї важливої теми — Т.Салиги — простежують стрілецькі витоки упівської поезії, у статтях М.Крупача на основі архівних матеріалів відтворено становлення її вісниківської течії, а в монографії Л.Сеника “Роман опору. Український роман 20-х років: проблема національної ідентичності” (Львів: Академічний Експрес, 2002) висвітлено літературу інтелектуального резистансу в підрадянській Україні. На матеріалі романістики М.Хвильового, В.Підмогильного, Ю.Яновського, М.Івченка й багатьох їхніх сучасників дослідник поставив екзистенційні питання літературної творчості в умовах цензури й самоцензури в тоталітарному суспільстві, етичні проблеми творчого опору й ідеологічного колабораціонізму. Водночас вододіл між офіційною літературою соцреалізму і опозиційною “прозою трагічної свідомості” науковець провів різко й категорично: роман Опору, на його переконання, “став інтелектуальним “виразом” суспільства перед погромом української духовності... Майже всі його автори, виступивши “проти течії”, були репресовані і фізично знищені, а їхні твори десятиліттями перебували під забороною. Все ж інше, що слугувало режимові, втратило будь-який сенс, а сьогодні хіба що ілюструє художню неспроможність писань, залежних від панівної ідеології” [10, 229]. Дослідник зумів вичерпно простежити еволюцію жанру, його диференціацію на численні жанрові різновиди і стильові модифікації крізь призму естетичних смаків митців, їхніх симпатій до тих чи тих літературних традицій, течій та ідеологем.

Літературознавчі студії, критичні есе й інтерв’ю, зібрані у книжках “Імператив” (Львів: Світ, 1997) і “Вогнем пречистим” (Львів: Світ, 2004) Тараса Салиги, присвячено малознаним аспектам українського письменства, які в тоталітарну епоху були винесені за межі упривілейованої офіційної літератури. Саме їх Т.Салига переніс у центр уваги, згідно з тією логікою історичної справедливості, яку сповідує сучасна постколоніальна естетична свідомість. У першій з названих книжок ідеться про неперервну тисячолітню традицію української духовно-

релігійної поезії, стильові течії часів “Молодої Музи” й міжвоєнного двадцятиліття, феномен стрілецької та упівської поезії, літературні явища діаспори, творчість шістдесятників й учасників дисидентського Опору, а в епіцентрі другої книжки — огненна поезія Є.Маланюка. Ці й інші літературні явища — це справжня Атлантида, яка вже виринала на поверхню, але ще не розпізнана нами в усьому її велетенському огромі.

Повстанська поезія часів Другої світової війни й перших повоєнних десятиліть була масовою і політично заангажованою в найкращому значенні того слова. Залишається вона такою й по сьогоднішній день, бо передається з покоління до покоління в пісенній традиції. Різноманітні естетичні й культурологічні підходи, які пов’язують літературу колонізованого народу з його визвольною боротьбою, застосовано у збірнику “Юрій Липа: голос доби і приклад чину” (2001), що вийшов як 3-й випуск серії “УФ ШПП” і творить колективний портрет відомого учасника українського резистансу, автора “Бою за українську літературу”, а в четвертому випуску тієї ж серії — “Муза і меч”: національний рух у фольклорних та літературних джерелах” (2005) опубліковано матеріали наукової конференції, приуроченої до 60-річчя створення Української Повстанської Армії. За визнанням редколегії, це колективне видання — “чи не найперша спроба в постколоніальній країні стереометричного прочитання явища, що в епоху національного катастрофізму намагалося зберегти основи української ідентичності” [8, 5]. Від себе додамо, що методологічні стратегії цього збірника можна розглядати як вдалу українську модифікацію культуральних студій. Упадає в око різноманітність тематичних, проблемних і жанрових аспектів, у яких висвітлюється фольклорна й літературна творчість УПА: Т.Салига, І.Яремчук, В.Корнійчук досліджують традиції поезії І.Франка і стрілецьких піснярів, які наснажували повстанську музу. М.Ільницький вивчає упівську тематику в сучасній прозі, В.Працьовитий і В.Будний — партизанську поезію, Я.Гарасим — етноестетику повстанських пісень, Л.Сеник — мемуаристику, З.Гузар — епістолярій. Збірник містить цінні матеріали до бібліографічного покажчика повстанських текстів, що опубліковані у книжкових і періодичних виданнях або зберігаються в архівних збірках, а також присвячених їм наукових студій (уклав Г.Дем’ян).

У монографії Ірини Яремчук “Під знаком вогню: Генетичний контекст та естетична природа поезії УПА” (2006), одній з найпомітніших публікацій, присвячених поетичному літопису визвольної боротьби українських партизан, на матеріалі творчості М.Бослава (М.Дяченка), М.Кушніра (псевдо “Лунь”), М.Гай і десятків інших, часто безіменних, співців національної свободи досліджено культурно-політичні умови формування феномену повстанської поезії, екзистенційні проблеми життєвого вибору митця в межовій ситуації, інтертекстуальні взаємодії повстанських текстів із традиціями українського фольклору і світової літератури, наприклад, мотив змієборства як символічний концепт антиколоніальної боротьби. Наукова вага цієї монографії полягає в тому, що простежує вона взаємодію поезії Опору із “високим” модернізмом, і з позалітературними сферами (політикою, мораллю, релігією), що зближувало її з т. зв. “народним”, чи “масовим”, мистецтвом. Донедавна тими явищами академічна критика нехтувала, хоч тамували вони “голод духа” (І.Франко) у найтяжчі й найгероїчніші часи національного буття.

У нарешті — праці, присвячені останньому, шістдесятницькому, етапу літератури Опору. Книжка “Всесвіт, гори і він. Петро Скунець” (Ужгород: Гражда, 2007) Т.Салиги — це триптих статей, що друкувалися у пресі в різний час. Їх критик об’єднав у книжку пам’яті про вдумливого і принципового поета-максималіста, життява і творча біографії якого складені з контрастних кольорів. А Микола Ільницький у книжці “Ключем метафори відімкнені уста... Поезія Ігоря Калинця” (Париж; Львів; Цвікау: Зерна, 2001) розглядає індивідуальний стиль ще одного непокірного митця, відшуковуючи постійні й водночас еволюційно змінні “символічні образи, на яких тримається концепційний стрижень поетових ідей” [4, 68], досліджуючи рух образотворчості від етноромантичної поетизації прадавньої обрядовості через екзистенційні мотиви до барокового коду, який поєднав

язичницькі і християнські символи, фольклорні й античні мотиви. Відтак своєрідність Калинцевої метафори науковець убачає у схрещенні різнорідних асоціацій, що призводить до хвилюючої багатозначності поетичного образу.

ЛІТЕРАТУРНА ТЕОРІЯ І КОМПАРАТИВІСТИКА. Для розвитку сучасної української літературної думки, яку за комуністичних часів було ізольовано берлінським муром од світу і власної традиції, велике значення має актуалізація як національного, так і світового теоретичного досвіду. Прорив інформаційної блокади засвідчують, окрім уже згаданих двотомної хрестоматії “Українська літературознавча думка в Галичині за 150 років” і возняківського збірника “Честь праці!”, перевидані завдяки старанням львівських науковців збірник культурологічних трактатів І.Нечуя-Левицького “Українство на літературних позвах з Московщиною” (упоряд. М.Чорнопиский. — Львів: Каменяр, 1999; 2-е вид.: Львів: ЛНУ ім. І.Франка, 2005) і праця Л.Білецького “Основи української літературно-наукової критики” (упоряд. М.Ільницький. — К.: Либідь, 1998), присвячена літературознавчим методологіям, а також перша й досі неперевершена в Україні антологія світової літературно-критичної думки ХХ століття “Слово, Знак, Дискурс” (упоряд. М.Зубрицька. — Львів: Літопис, 1996; 2-е, доповнене, вид.: Літопис, 2002), яку високо оцінили студенти й викладачі, наукова громадськість і широке коло читачів. Слідами М.Зубрицької йдуть її учні й послідовники: М.Гірняк переклала книжку італійського семіотика світової слави У.Еко “Роль читача” (Львів: Літопис, 2004), а О.Галета — працю відомого сучасного польського теоретика Р.Нича “Світ тексту: постструктуралізм і літературознавство” (Львів: Літопис, 2007).

Паралельно з публікацією вітчизняної і світової літературознавчої класики відбувається концептуальне осмислення надбань літературної теорії в Україні й у світі. Так, згадана монографія М.Гнатюка “Літературознавчі концепції в Україні другої половини ХІХ — початку ХХ сторіч” продовжує вивчення української класичної літературознавчої методології, що було розпочате Л.Білецьким і брутально перерване в радянські часи. Дослідник торкається періодизації розвитку українського літературознавства, внеску І.Франка у психологічну й філологічну школи й порівняльне літературознавство, теоретичних дискусій між соціологізмом і естетизмом на початку ХХ ст. І хоча подекуди створюється враження, що деякі важливі питання автор неодноразово розглядає занадто конспективно й навіть фрагментарно, зате приваблює намагання бачити літературознавчу класику багатогранною, методологічно різноманітною.

Книжка М.Ільницького “Критики і критерії: Літературно-критична думка в Західній Україні 20-30-х рр. ХХ ст.” (Львів: ВНТЛ, 1998) уводить читача в атмосферу естетичної думки міжвоєнного двадцятиліття, викладає мистецькі платформи провідних угруповань і журналів, ясує літературні вподобання видатних індивідуальностей, еволюцію їхніх методологічних підходів і теоретичних концепцій, перебіг палких дискусій, різнобарв’я оцінок та інтерпретацій. З різноголосого критичного гурту автор обрав п’ять характерних постатей, котрі репрезентують широкий спектр концепційних і методологічних засад, а саме: історика українського літературознавства, послідовного потєбнянца Л.Білецького, прибічника естетизму М.Рудницького, палкого натхненника заангажованої націоналістичної критики Д.Донцова, автора концепції “ідейно-етичного естетизму” М.Гнатишака й наймолодшого з-поміж п’ятьох — Є.-Ю.Пеленського, котрий, вибудовуючи цікаві, іноді екзотичні гіпотези, свідомо прокладав шляхи до літературознавчого синтезу.

Добрим провідником лабіринтами світової теорії стала монографія М. Зубрицької “Ното legens: читання як соціокультурний феномен” (Львів: Літопис, 2004). Актуальність цього дослідження окреслюється з огляду на загальнотеоретичну вагу й дискусійність порушеної тематики: з часів Арістотеля й по сьогодні спостерігається парадоксальна ситуація, коли найменш вивченим залишається той чинник літературної комунікації, без якого неможливий будь-який текст чи література взагалі, а саме — ми, читачі, споживачі літературної продукції. І якщо в західній теорії ХХ ст. цей чинник став предметом широкого обговорення, то в

українському літературознавстві з часів О.Потебні він залишається Великим Незнайомцем (якщо не брати до уваги праць Б.Грінченка, О.Білецького, Г.Сивокона, які цікавилися переважно історично сформованими типами реципієнта).

Дослідниця обрала шлях послідовного розбору цієї заплутаної проблематики, ясуючи взаємини читача з усіма інстанціями комунікативної ситуації: твором (текстом), його автором (чи суб'єктом викладу), дійсністю (референцією), сприймачем (імпліцитним читачем), мовою літератури й культури (або ж кодами, крізь призму яких відчитується сенс). Це дало змогу обміркувати питання в найрізноманітніших аспектах, зіставити відмінні літературні концепції, накресливши перспективу знаходження для них спільного знаменника. Численні проблеми рецептивної естетики розглядаються тут не лише в синхронному, а й у діахронному перекрої, коли аналізується зміна парадигм письма й читання на межі ХІХ–ХХ й у другій половині ХХ– на початку ХХІ ст. Уперше в цей контекст залучено багатий український матеріал: теоретичні ідеї (насамперед О.Потебні), а також тексти поетичні (Т.Шевченка, Лесі Українки) й есеїстичні (Ю.Липи).

Ще один важливий і, на відміну від читача, здавалося б, добре вивчений чинник літературної комунікації – автор як реальна особа й нарративна інстанція – виявляється не менш дискусійним для сучасних літературних теорій, вельми складним і цікавим, як впливає з монографії “Таємниця роздвоєного обличчя: Авторська свідомість в інтелектуальній прозі Віктора Петрова-Домонтовича” (Львів: Літопис, 2008) Мар'яни Гірняк. Авторка звернулася до категорії авторської свідомості, зацікавлена загадковою долею письменника з “роздвоєним обличчям” і наявністю численних масок і двійників у дискурсі інтелектуальної його прози – іронічному й водночас сповненому внутрішнього драматизму (непізнаваність дійсності й відчуженість людини, її безпомічність у цьому світі). Чимало уваги дослідниця приділила багатовекторній проблемі стосунків між авторською інтенцією, текстом і читацькою інтерпретацією. На одному полюсі тих взаємин розташована позатекстуальна біографічна модель, яка абсолютизує авторську присутність у тексті, розглядаючи його як образ авторської індивідуальності й тим самим обмежуючи свободу інтерпретації інтенцією митця. На протилежному полюсі – текстуальна модель, яка відомою концепцією “смерті автора” заперечує проти отождоження реальної особи автора й текстуального автора, утверджуючи вільну читацьку гру з текстом. Між тими обома полюсами М. Гірняк розташувала власну – метатекстуальну – дослідницьку модель, яка “передбачає глибинну єдність текстувальної й позатекстуальної підходів, щоб продемонструвати, що, як і чому з'являється в художніх творах письменника” [1, 275].

Монографія Романа Крохмального “Метаморфоза і текст (семантична, структуротворча та світоглядна роль переміни художнього образу)” (2005) – оригінальний внесок у сучасну теоретичну думку. Враховуючи досвід Р.Барта й інших класиків структуралізму, дослідник сконструював власні “словник”, “граматику” й “синтаксис” метаморфози – історії чудесної переміни, на якій засновано чимало міфологічних текстів і творів античності, романтизму, постмодерну. Він, скажімо, виявив п'ятдесят різновидів семантичного коду метаморфози, тобто способів чарівної переміни характеристик зображуваного предмета. Типологічний аналіз фабульної будови дав змогу вибудувати модуль метаморфози – ідеальну модель її фабульної структури, елементами якої є вхідний образ (той, що зазнає чарівної переміни); кризова ситуація (зіткнення протиріч); критична ситуація (умови здійснення переміни); інвертор (засіб здійснення переміни, як-от спів, яким Орфей приборкував звірів і каміння); акт переміни; вихідний образ (той, що виник унаслідок акту переміни). Крім того, науковець вивчає також архетип міжсвіття (закодоване в метаморфозі художнє відображення переходу межі між світами), а також кумулятивність метафорфози (тобто принцип нанизування її модулів на сюжетному стрижні). Хоча складно розгалужений термінологічний апарат дещо утруднює сприймання книжки, однак запропоновані в ній нові терміни й поняття допоможуть, без сумніву, удосконалити семантичний аналіз інших типів розповіді й по-новому прочитати відомі тексти.

До праць компаративістичного гатунку належать дослідження славістів і

сходознавців філологічного факультету, присвячені питанням історії національних літератур, міжкультурних взаємин України зі Слов'янщиною і Сходом. Крім уже згаданої книжки В.Моторного, назвімо монографію Ірини Горбань "Фольклор і фольклористика болгар в Україні" (Львів: Афіша, 2004) і видану в Болгарії книжку Наталі Григораш "Україска литератураведска българистика от XIX и средата на XX век: личности и школи" (Велико Търново: Университетското издателство "Св. св. Кирил и Методий", 2007), в яких висвітлено історію рецепції болгарської усної словесності й письменства на ґрунті української культури й науки.

У полі зору дослідників також перебувають проблеми української рецепції мусульманських культур (Я.Полотнюк, Р.Гамада, Л.Луцан, М.Стельмах); переклад, імагологія, критична рецепція та інші форми міжлітературних взаємин (Т.Лучук, С.Григорук, О.Вознюк, О.Сачок, О.Лазор); історична специфіка таких літературних явищ, як слов'янський романтизм (Л.Бондар, Р.Крохмальний, Л.Петрухіна), концепція ідейно-етичного естетизму Миколи Гнатишака (Ю.Тепла), феномен жіночого письма (Х.Стельмах), сербський неореалізм (М.Василишин), постмодерністські тенденції слов'янських літератур (С.Вівчар, І.Моцна), творчість Київської школи поетів (Т.Пастух, Л.Демидюк); деякі провідні засади організації художнього світу в літературі ХХ ст., як-от неоміфологізм (І.Фрис), внутрішній монолог (З.Лещин), принципи абсурду (В.Мартинюк) і невимовного (О.Сливинський); питання генології, зокрема поетика роману (А.Татаренко, Б.Пастух, Я.Янів) і новели (С.Микуш), а також культурні функції антології, біографії, мемуарів та інших утворень літературного прикордоння (Л.Полякова, О.Галета, Н.Ігнатів, І.Старовойт) тощо.

З ДУМКОЮ ПРО ЛІТЕРАТУРНУ ПРОСВІТУ. Наші науковці залюбки беруть участь у творенні ужиткових літературознавчих жанрів, адресованих широкому колу читачів, таких як антологія, переклад, підручник. Так, велика за обсягом і святково оформлена антологія української релігійної поезії "Слово Благовісту" (упоряд. Т.Салига. — Львів: Світ, 1999), присвячена другому тисячоліттю з дня народження Сина Божого, уперше познайомила сучасну Україну з її багатою традицією духовно-релігійної поезії. До антології "Сорок українських поетес" (упоряд. Л.Міщенко. — 2002) увійшли зразки жіночої лірики від давнини (починаючи з колискових пісень і поезій Марусі Чурай) до діаспорних поетес ХХ ст. М.Ільницький упорядкував антологію західноукраїнської поезії 20-30-х років "Над рікою часу" (Харків: Фоліо, 1999), а також "Твори: У 4 т." Ю.Опільського (Львів: Каменяр, 1994–2000), "Колір і ритми: Поезії, переклади" С.Гординського (К.: Час, 1997), "Знак Лева — Znak Lwa" Б.-І.Антонича (Львів: Каменяр, 1998). З-поміж інших видань, які зацікавлять читача-філолога, згадаймо "Повість про український народ" П.Куліша (упоряд. В.Івашків. — Львів: Літопис, 2006), "Неопубліковані гуцульські п'єси" Г.Хоткевича (упоряд. М.Дзурак, Р.Марків, А.Вовчак. — Луцьк: ВМА "Терен", 2005), "Листи Михайла Грушевського до Михайла Мочульського" (упоряд. Н.Ощипок. — Львів: МП "Ліана". — 2004) та ін.

Важлива місія сучасної науки — адаптація критичних теорій та історико-літературних концепцій до потреб сучасної середньої і вищої школи. М.Ільницький і Т.Салига — співавтори "Історії української літератури ХХ століття" (К.: Либідь, 1998), В.Корнійчук — "Історії української літератури ХІХ ст. (70-90 роки)" (К.: Вища школа, 2003), М.Гнатюк, М.Ільницький, Б.Криса, М.Чорнопиский — "Літературознавчого словника-довідника" (К.: ВЦ "Академія", 1997; і наступні видання). Р.Іванічук опублікував авторський цикл лекцій культурологічного спрямування "Література і держава" (2003), що їх письменник прочитав для студентів нашого університету, а М.Ільницький і В.Будний — перший в Україні й навколишніх країнах підручник "Порівняльне літературознавство" у 2-х частинах (2007), який цьогогоріч отримав відгуки у вітчизняних і закордонних виданнях.

З царини шкільного літературознавства відзначимо підручник Л. Біленької-Свистович "Literatura polska i światowa dla 5 klasy" (Львів: "Світ", 2005) й участь у видавничому проекті "УСЕ для школи" (Київ: Усеуито, 2001) О.Галети, І.Роздольської (Яремчук), І.Старовойт, Н.Федорака, Р.Чопика, котрі впорядкували

випуски дидактичних матеріалів, присвячені В.Підмогильному, І.Багрянному, Б.-І.Антоничу, В.Шевчукові, В.Стефаніку, М.Коцюбинському.

Що може бути природнішим для компаративіста, як не переклад, що сприяє популяризації української культури у світі і, навпаки, творів чужоземних літератур в Україні. Отож М.Ільницький видав переклад “Бгагавадгіти (Божественної пісні” (Париж—Львів—Цвікау: Зерна, 1999), Я.Полотнюк — “Книгу папуги” Мохаммеда Ходавенда Кадері (2004), Р.Гамада — “Перські оповідки: У 2-х т.” (Львів: ЛА “Піраміда”, 2007—2008), О.Забуранна — повість “Цугумі” сучасної японської письменниці Банани Йошімото (Всесвіт. — 2004. — № 11-12). Відома перекладачка й дослідниця південнослов'янських літератур А.Татаренко впорядкувала “Антологію сербської постмодерної фантастики” (Львів: Піраміда, 2004), “Новітню сербську п'єсу” (К.: ДЦТМ ім. Леся Курбаса, 2006), “Хорватську мозаїку” (Харків: Фоліо, 2006) та інші видання, навколо яких згуртувалася група молодих славістів (М.Василишин, С.Вівчар, З.Гук, М.Климець та ін.). Публікують наші викладачі свої переклади і з польської (Л.Петрухіна, О.Сливинський, О.Галета), німецької (Д.Сироїд, А.Вовчак), англійської (М.Зубрицька, М.Гірняк), грецької й новогрецької (Т.Лучук) та інших мов.

На факультеті функціонує студентський гурток, який видає газету “Ярослав” (з 2004 р.), опублікував збірник студентських і аспірантських праць “Semper tunc” на пошану проф. І.О.Денисюка (2002) і збірник матеріалів першої Всеукраїнської наукової конференції молодих учених-філологів “Vivat academia” (2003). Д.Ільницький, Б.Щурко, Ю.Римашевський, Б.Кріль та інші молоді філологи друкують свої праці і в “дорослих” виданнях.

ВИСОКІ ПОРОГИ ЮВІЛЕЮ. Чи є проблеми? Долаючи провалля історичної пам'яті й завали комуністичних фальсифікацій, львів'яни, як видається, уповні скористалися можливістю вільно будувати літературознавчі концепції. Донедавна інертне й одноманітне, наукове життя сьогодні прийшло в рух, стало небувало строкатим і дедалі пошавлюється, незважаючи на фінансово-економічні клопоти. Щоправда, хоча вже переборено труднощі з папером та інші видавничі проблеми, але через ускладнення з розповсюдженням наукової книжки в торговельній мережі середній обсяг накладів поки що невеликий — становить — мабуть — 300—500 примірників. Ось чому більшість із названих тут видань, шановний читачу, можна придбати лише в університетській книгарні у Львові.

Які перспективи? Їх, звичайно, визначають насамперед численні наукові проекти наукових колективів факультету, як-от тритомне видання праць Г.Костельника, словник-довідник “Українська фольклористика”, підручники з фольклористики й літературної компаративістики тощо. Особливо відповідальною вважаємо участь у довготривалих дослідницьких проектах НАН України, які мають національне значення: “Історія української літератури” у 12 томах; “Шевченківська енциклопедія”; “Франківська енциклопедія”; повне видання творів П.Куліша й І.Франка.

Підсумовуючи, звернемо увагу на вагомий методологічний потенціал широко практикованого університетськими філологами поєднання елементів методологічного досвіду різних шкіл і традицій: від лінгвопоетикальної теорії О.Потебні, естетико-психологічної критики І.Франка, прийомів пильного читання вітчизняних неокласиків, російських формалістів, англо-американських неокритиків і до постструктуралізму та культурологічних підходів. Зустрічаємо тут концепти міфосимволізму (І.Денисюк, Л.Бондар, Р.Крохмальний), аналітичної психології (А.Печарський, О.Легка), компаративної методики (М.Ільницький, В.Корнійчук), наратології (І.Денисюк, М.Легкий), структуралізму й постструктуралізму (Н.Федорак, Р.Крохмальний), герменевтично-рецептивної естетики (М.Зубрицька), культуральної теорії постмодерну (І.Старовойт, О.Галета), постколоніальних студій (Л.Сеник, Т.Салига, І.Яремчук).

Помітну тенденцію до синтезування тих чи тих методологічних концепцій виявила новотворена етностетика фольклорного і літературного слова (І.Денисюк, Т.Салига, Я.Гарасим та ін.). Маніфестуючи долання позірної опозиційності

категорій “універсального” й “національного”, що зумовлена схильністю логоцентричного мислення до схематизації, ця новітня філологічно-культурологічна течія намагається враховувати не лише синхронні, типологічні, а й діахронні, генетичні принципи, з’ясовуючи під час вивчення процесів історичної взаємодії, трансформації і розвитку національних традицій і змінні, і стійкі, повторювані чинники збереження і збагачення культурного етногенотипу.

Концептуальний плюралізм, глибина інтерпретацій, різнобарв’я оцінок – визначальні риси, які надають сучасній гуманітаристиці привабливості, роблять її цікавою, впливовою, ефективною. Творений представниками різних вікових груп, естетичних уподобань, методологічних орієнтацій, літературознавчий собор архікафедри української словесності докладається працею свого інтелекту до розбудови національної науки в цьому напрямі.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Гірняк М.* Таємниця роздвоєного обличчя: Авторська свідомість в інтелектуальній прозі Віктора Петрова-Домонтовича. – Львів, 2008.
2. *Денисюк І.* Розвиток української малої прози XIX – поч. XX ст. – Львів, 1999.
3. *Денисюк І.* Літературознавчі та фольклористичні праці: У 3 т., 4 кн. – Львів, 2005. – Т.1. – Кн. 1.
4. *Льницький М.* Ключем метафори відімкнуті уста... Поезія Ігоря Калинця. – Париж; Львів; Цвікау, 2001.
5. *Комаринець Т.* Твори / упор. О.Комаринець. – Львів, 1999.
6. *Крива Б.* Пересотворення світу: Українська поезія XVII – XVIII ст. – Львів, 1997.
7. *Легка О.* Життя – це любов (Еротичний роман у віршах Наталі Лівницької-Холодної). – Львів, 2007.
8. “Муза і меч”: національний рух у фольклорних та літературних джерелах. – Львів, 2005.
9. *Печарський А.* Поетика творчості Осипа Турянського. – Львів, 2003.
10. *Сеник А.* Роман опору. Український роман 20-х років: проблема національної ідентичності. – Львів, 2002.
11. *Українська літературознавча думка в Галичині за 150 років: У 2 т.* – Львів, 2002. – Т. 1.

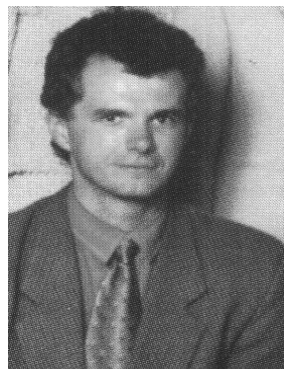
Микола Легкий, Святослав Пилипчук

З ОСТАНЬОГО ДЕСЯТИЛІТТЯ ФРАНКОЗНАВСТВА

У статті запропоновано огляд основних франкознавчих видань учених-філологів Львівського університету за останніх десять років. Його мета – засвідчити інтенсивний розвиток львівського франкознавчого осередку, прагнення науковців охопити якнайширший спектр багатогранної Франкової творчості.

Ключові слова: франкознавство, романістика, генеалогічна свідомість, літературний напрям, літературознавча школа, фольклористика, мовознавство.

Mykola Legky, Sviatoslav Pylypchuk. Ivan Franko studies at Lviv University during the last decade

This article highlights some of the principal publications in the field of Ivan Franko studies made by the philology scholars of Lviv University during the recent 10 years. The essay’s goal was to demonstrate a significant progress in the work of Lviv Centre for Franko Studies as well as the scholars’ ability to exploit manifold aspects of Ivan Franko’s multifaceted heritage.

Key words: Franko studies, novel, genealogical conscience, literary school, school in literary studies, folklore studies, linguistics.